Biblioteca poporală a Asociaţiunii „Astra“.

Anul al 29-lea. Nr. 256. 1939.

Alexandru Chiorean
alias Bătrâneanu
şi rolul său în revoluţia Românilor ardeleni din anul 1848

de

Ştefan Pascu.

Publicaţie periodică a „Asociaţiunii“.

Editura Asociaţiunii „Astra“, Sibiu, Strada Şaguna 6.
Tiparul Institutului de arte grafice „Dacia Traiană“. s. a., Sibiu.

Preţul 5 Lei.

„Asociaţiunea pentru literatura Română şi cultura poporului român“, „ASTRA“.

Intemeiată în 1861.

PREŞEDINTE DE ONOARE:

M. S. Regele CAROL II.

Preşedinte activ:

Dr. Iuliu Moldovan.

Vice-preşedinte:
Dr. Gh. Moga.

Vice-preşedinte:
Dr. Gh. Preda.

Vice-preşedinte:
Dr. Sabin Evuţianu.

Comitetul central al „Asociaţiunii“ numără 50 de fruntaşi din toate păturile societăţii româneşti.

E datoria fiecărui bun român să sprijinească „Asociaţiunea“, cetind publicaţiile ei şi inscriindu-se de membru.

Taxele de membru sunt următoarele:

Membru fondator al Casei Naţionale, odată pentru totdeauna	Lei	5000·—
Membru fondator al „Asociaţiunei“, odată pentru totdeauna	„	1000·—
Membru pe vieaţă al „Asociaţiunei“, odată pentru totdeauna	„	500·—
Membru activ al „Asociaţiunei“, anual	„	30·—
Membru ajut. al „Asociaţiunei“, anual	„	10·—

Biblioteca poporală a Asociaţiunii „Astra".

Anul al 29-lea. Nr. 256. 1939.

Alexandru Chiorean
alias Bătrâneanu
şi rolul său în revoluţia Românilor ardeleni din anul 1848

de

Ştefan Pascu.

Publicaţie periodică a „Asociaţiunii".

Editura Asociaţiunii „Astra", Sibiu, Strada Şaguna 6.
Tiparul Institutului de arte grafice „Dacia Traiană", s. a., Sibiu.

Preţul 5 Lei.

Introducere.

Ținând seamă de spusele lui Carlyle, că „istoria omenirii nu e decât biografia oamenilor mari“ și că „în cultul eroilor e o veșnică nădejde pentru cârmuirea lumii“,[1] *m'am gândit că nu ar fi inutil a înfățișa, după putință, în câteva pagini, persoana aceluia ce și-a jertfit vieața alături de alții pentru a ne da ceea ce avem azi. Pretutindeni exponenții energiei naționale sunt scoși în relief, nu numai ca un adânc semn de pietate... dar mai ales ca un îndemn educativ, pentru stârnirea altor energii ce contribuesc la progresul țării.*[2]

Pe lângă aceste motive de ordin general, la geneza acestei încercări au mai contribuit încă altele două.

---

[1] *I. Simionescu,* Oameni aleși. *Ed. I. Vol. I. Străinii. București, 1922, p. 7 și Ed. II. Vol. II.* Românii. *București, 1929, p. 9.*

[2] *Idem, vol. II.* Românii, *p. 9.*

Fiind printre conducătorii societății studențești „Câmpia Transilvaniei", am simțit o datorie morală de a reînvia, după 90 de ani dela moartea lui, figura aceluia care, născut în aceste părți ale Câmpiei, în vârsta noastră fiind, n'a pregetat un moment a-și jertfi vieața pentru binele poporului din mijlocul căruia își trăgea obârșia. Al 2-lea motiv care m'a îndemnat, a fost că, dintre figurile marcante ale revoluției ardelene din 1848, n'au fost studiate decât cele cu rol de primi conducători ca: Simion Bărnuțiu prin condeiul răposatului Gh. Bogdan-Duică,[1]) Avram Iancu prin cel al d-lui Silviu Dragomir,[2]) Ioan Lupaș,[3]) Nicolae Buta,[4]) Andrei Șaguna prin cel al d-lui Ioan Lupaș,[5]) Ioan Buteanu prin cel al d-lui Silviu Dragomir,[6]) C-tin Romanul Vivu prin condeiul aceluiaș,[7]) fără să mai amintim puțin izbutitele încercări ale lui

---

[1]) *Gh. Bogan-Duică,* Vieața și ideile lui S. Bărnuțiu. *București, 1924.*
[2]) *S. Dragomir,* Avram Iancu. *București, 1924.*
[3]) *I. Lupaș,* Avram Iancu. *Cluj, 1924.*
[4]) *N. Buta,* Avram Iancu și epoca sa. *Cluj. 1924.*
[5]) *I. Lupaș,* Mitropolitul Andrei Șaguna. *Sibiu, 1911.*
[6]) *S. Dragomir,* Ioan Buteanu, prefect al Zarandului în 1848—49. *Buc. 1928.*
[7]) *Idem,* Un precursor al unității noastre: C. Romanul Vivu. *Buc. 1929.*

E. Hodoş despre Simion Balint,[1] *cea a d-lui Ioan Biriş despre Axente Sever*[2] *şi cea a d-lui I. Bujor despre Alex. Papiu-Ilarian.*[3] *Ceilalţi prefecţi şi tribuni din această epocală revoluţie, ca: Vasilie Moldovan, Florian Micaş, Nicolae Mărgineanu, Ioan Cros, Alexandru Roman, Ioan Bran Lemeni, ş. a., nu şi-au găsit încă istoriografii lor.*

Încercarea de faţă ar putea forma începutul înfăţişării întregei galerii de figuri ardelene cu rol în vieaţa noastră politică şi culturală, pe care mă voiu strădui după putinţă a le prezenta într'un viitor apropiat, deoarece — după cum spune dl Ioan Simionescu — pentru noi e necesar, chiar imperios, să pomenim mai des pe acei care, învingând cumpenele vremii din trecut, prin jertfa lor ne-au asigurat putinţa vieţii de azi după cum reprezintă chezăşia noastră de mâine.[4]

---

[1] *E. Hodoş*, S. Balint. Din istoria vieţii sale. *Sibiu, f. a.*

[2] *I. Biriş*, Ioan Axente Sever şi timpul său, *Cluj, 1931.*

[3] *I. Simionescu, o. c. vol. II., pag. 9. I. Bujor.* Centenarul naşterii şi semicentenarul morţii neobositului istoriograf Al. Papiu-Ilarian. *Târgu-Mureş, 1930.*

[4] *I. Simionescu,* o. c. *vol. II. p. 9.*

Copilăria.

La 15 Octomvrie 1848, pe şesul dintre Someşeni, şi Cluj, au fost executaţi tinerii Români Alexandru Bătrâneanu şi Vasile Simonis, singura lor vină fiind iubirea de neamul pentru îmbunătăţirea soartei căruia luptau.

Asupra copilăriei celui dintâi, din cauza lipsei de informaţii, ştim lucruri foarte puţine. Ştim că a fost născut în comuna Balda, care acum se află în plasa Sărmaş din judeţul Cluj, ca fiu al cantorului bisericii unite din loc, cum arată raportul lui Ludovic Thury, funcţionar judeţean, adresat în 5 Octomvrie către comitele judeţului Cojocna.[1] Nici măcar anul naşterii nu-l putem stabili, deoarece la biserica din satul Balda nu se păstrează registrele botezaţilor decât începând cu anul

---

[1] Jakab Elek, *Szabadságharczunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848—1849-re.* Budapesta, 1880, p. 375.

1847.[1] Ținând seamă însă de unele momente de mai târziu, putem stabili aproximativ data nașterii lui Bătrâneanu.

La 1843, când a izbucnit conflictul între episcopul Lemeni și teologii din Blaj, cărora li s'au alăturat și câțiva profesori, Bătrâneanu era în anul al IV-lea de teologie. Așa dar la această dată trebuia să aibă 24—26 de ani, ceeace ne îndeamnă să presupunem că s'a născut între anii 1819—1821.

După toate mărturiile contemporane, adevăratul nume al lui Bătrâneanu a fost Chiorean. Așa sentința de moarte spune: Baternai sau Bătrâneanu altfel Chiorean Alexandru,[2] lucru confirmat prin aceleași cuvinte și de către Jakab Elek, foarte bine documentat asupra faptelor cuprinse în studiul său.[3] Gheorghe Barițiu, care ca martor ocular înseamnă evenimentele din acest timp, scrie următoarele despre numele lui Bătrâneanu: „Adevăratul connume îi fuse altul.

---

[1] In matricolele bisericii s'a găsit un descendent al acestei familii, care a murit în timpul războiului mondial.

[2] Anexa Nr. 1.

[3] *O. c.* p. 223.

îmi aduc prea bine aminte, de când un consângean al său din Frata, fiind în Cluj, îl schimonosi în Baternai, maimuțind numele unui cancelist renegat, anume Baternay, din comitatul Zarandului. După aceea din Baternay se prefăcu în Bătrâneanu. Până către anul 1840 era foarte usitat a maghiariza numele tinerilor de naționalitate română".[1])

Copilăria și-a petrecut-o în satul natal, unde a avut ocazia să îndure, împreună cu părinții și cu țăranii români din Balda, înfruntările și maltratările nemeșilor, stăpânii pământului și ai oamenilor. Încă din frageda vârstă a copilăriei i se vor fi întipărit în minte și i se vor fi săpat în inima lui simțitoare, nedreptățile pe cari le îndurau bieții Români, pentru ca la timp oportun, să-și jertfească vieața pentru îmbunătățirea soartei celor năpăstuiți, cari nu aveau decât brațele de muncă și pe Dumnezeul nădejdilor de mai bine.

Studiile primare le va fi făcut în satul natal sau în orășelul din apropiere, Sărmaș, ca și toți fiii preoților sau ai Românilor mai

---

[1]) Gh. Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă.* Vol. II., Sibiu, 1889, p. 266.

înstăriţi. Tatăl său făcând parte din categoria acestora din urmă, a putut să-şi ducă doi copii la învăţătură mai înaltă. Studiile secundare le va fi urmat la liceul piariştilor din Cluj In acest timp i s'a schimbat numele din Chiorean în Baternai, de către acel coleg din Frata. Că acum i s'a schimbat numele şi nu în timpul, când a venit a doua oară la Cluj ca jurist, o dovedesc registrele din Blaj, unde este înscris cu numele de Baternai, neamintindu-se deloc cel de Chiorean, pe care puţini îl cunoşteau. Din această pricină, precum şi din cauza asemănării între cele două nume, după adunarea dela Blaj din 30 Aprilie, i s'a românizat ungurescul Baternai în Bătrâneanu şi nu i s'a dat vechiul nume de Chiorean.

Cu toată schimbarea numelui, cu tot mediul unguresc ce domnea atât în liceu, cât şi în oraş, departe ca tânărul fecior de cantor să devină un maghiaro-fil, s'a apropiat tot mai mult de tovarăşii spre care îl atrăgea înrudirea de sânge şi identitatea de sentimente. Această înfrăţire cu poporul obijduit, se întărea cu atât mai mult, cu cât tânărul înainta în vârstă. Vacanţele petrecute în mij-

locul poporului, erau clipe de înălţare pentru toţi acei tineri fii ai lui, smulşi din mediul rural şi transportaţi într'un mediu înstrăinat ce le era atât de ostil.

Astfel şi-a petrecut tânărul Chiorean, pentru oficialităţile şcolare devenit Baternai, vieaţa până la intrarea în seminarul teologic din Blaj, în anul 1839—1840. Acolo, într'un mediu românesc, având ca dascăli pe unii dintre cei mai învăţaţi Români transilvăneni ai timpului, animaţi de înalte sentimente morale şi naţionale, ca: S. Bărnuţiu la Filosofie şi Dreptul firii, care la 1834 trece peste prejudecăţile timpului, înlocuind limba de predare a Dreptului firii, care era cea latinească cu limba română, reformă ce a produs „o mare prefacere între tinerii români;[1]) D. Boer care preda istoria bisericească şi dreptul particular al bisericii române răsăritene, în româneşte după exemplul lui Bărnuţiu; I. Russu, profesor la Istoria Universală, autor al „Icoanei Pământului" a cărei prefaţă e un simbol al naţionalismului intransigent şi lu-

[1]) S. Bărnuţiu, *Dreptul public al Românilor.* Notiţă introductivă. Iaşi. 1867, p. X—XI.

minat[1]); Şt. Moldovan, profesor la matematică; T. Cipariu, întâiul filolog al epocei, care publică la 1835 o carte cu litere latine; N. Marcu, profesor de fizică ş. a.

Alexandru Baternai mai avea un frate mai mic, Grigorie. Intre clericii anului II în 1848: Vasile Moldovan, el însuşi cleric în anul al III-lea, aminteşte în Memoriile sale[2]) şi pe un Grigorie Baternai. Că acest Grigorie era fratele lui Alexandru, dovedeşte şi însemnarea lui Jakab care, vorbind despre organizarea Românilor din comitatul Clujului, spune că au fost conduşi de Baternaii din Balda, altfel numiţi Chiorean, Grigorie şi Alexandru.[3]) Nu puteau fi decât fraţi aceiaşi Chioreni din Balda, cu acelaşi cognomen de Baternai.

---

[1]) „Ar nizui Domniile Sale (Ungurii) — spune I. Russu în acea prefaţă — ca Românii pe rând să desbrace limba părintească şi în locu-i să primească pe cea ungurească, sau cu alte cuvinte: să piară poporul român din Transilvania... Ori eu din parte-mi socotesc a fi mai scump omului sufletul şi unui popor limba şi în aceea formă a fi dator un popor a-şi păstra limba, în care e dator a-şi păstra un om vieaţa". Dr. I. Raţiu, *I. Russu*, Blaj, 1907, p. 37—41.

[2]) V. Moldovan, *Memorii din anii 1848—49*. Braşov, 1895, p. 29

[3]) Jakab E., *o. c.* p. 223.

II. Răsvrătirea teologilor şi profesorilor împotriva episcopului Lemeni la 1843.

La Blaj, profesorii amintiţi, la care se adăogau şi alte feţe bisericeşti de aceeaşi prestanţă morală, intelectuală şi naţională, ca prepozitul Simion Crainic, Ştefan Manfi ş. a., au format un cuib al intransigenţei naţionale împotriva maghiarismului ce-şi făcea tot mai mult loc la curtea episcopului Lemeni. Astfel se redactează la 15 Februarie 1842 acel protest al consistorului din Blaj împotriva proiectului de maghiarizare a limbii „care periclitează cele mai sfinte drepturi naturale“ — spunea protestul, cerând ca Românii să se menţină „în folosinţa graiului băştinaş şi al limbii mame latine“, sau a li se da dreptul de a „se folosi de limba maternă... drept echivalent cu acel al existenţei personale“...[1]) Impotriva acelui proiect de maghiarizare, despre care Papiu-Ilarian spune că a făcut o atât de mare impresie, încât nici „când a ajuns faima la Gelou despre venirea lui Tuhutum în Transilvania, înainte

---

[1]) Gh. Bogdan-Duică, *o. c.* Anexă VI, p. 209.

de o mie de ani, nu va fi făcut mai mare mişcare în el şi în miniştri lui acea faimă, decât numitul proiect de lege în consistoriul şi în colegiul profesorilor din Blaj“,[1]) publică Simion Bărnuţiu o caldă motivare la 13/25 Februarie 1842, având aceleaşi argumente ca şi protestul consistoriului, dovedind contribuţia lui Bărnuţiu la aceasta din urmă.

Intre răsvrătirea teologilor dela 1843 şi între acţiunea lui Bărnuţiu dela 1842 înainte, există o legătură, lucru ce n'a fost accentuat în deajuns până acum. Bărnuţiu lupta împotriva alor doi duşmani: maghiarismul politic şi despotismul bisericesc. Aceşti duşmani sunt ţinta săgeţilor lui în motivarea din Februarie 1842 şi în articolul trimis la 22 Decemvrie 1842 „Foii pentru minte“, precum şi ale articolului publicat în luna Septemvrie în ziarul clujan Vasárnapi Ujság. In persoana episcopului Lemeni, vedea Bărnuţiu întruchipaţi amândoi aceşti duşmani. Luptând împotriva unuia, lupta şi pentru distrugerea celuilalt. Văzând că protestele sale publicate în diferite ziare n'au avut efectul

[1]) Al. Papiu-Ilarian, *Istoria Românilor din Dacia Superioară.* Vol. II. Viena, 1852, p. 114.

dorit, Bărnuţiu şi prietenii săi, animaţi de aceleaşi idealuri, s'au gândit să înceapă lupta prin alte mijloace şi pe alte căi. Aceşti înflăcăraţi naţionalişti deveniră nişte idoli în faţa elevilor lor, cari riscau totul la un singur cuvânt al magiştrilor.

Terenul era pregătit. Intre articolul apărut în numărul din 20 Septemvrie al ziarului Vasárnapi Ujság, iscălit cu iniţialele G. H. J., sub care răposatul Bogdan-Duică recunoştea pe Bărnuţiu,[1]) articolul în care se făcea o aspră critică învăţământului din Blaj şi între articolul apărut în numărul din 1 Februarie 1843 al aceluiaşi ziar, neiscălit,[2]) în care se critica organizarea instituţiei seminariale, atingând la sfârşit şi chestiunea postului ce se apropia, din pricina căruia va izbucni conflictul, se poate stabili o legătură în ceea ce priveşte autorul lor. Este aceeaşi compoziţie gramaticală, acelaş stil ce se observă şi în discursul dela 2/14 Mai 1848, cam greoiu, impregnat cu citate şi expresii latineşti. Dacă cele două articole n'au fost scrise de aceeaşi

---

1) Gh. Bogdan-Duică, *o. c.*, p. 59.
2) Ibidem, Anexa Nr. 3, p. 196.

mână, au fost sugerate de aceeaşi minte. Era o luptă pregătită cu mult tact.

Ca urmare a articolului din 1 Februarie, teologul Iosif Crişan din an. IV, mâncă tocană în Mercurea Paştilor, lucru ce-i aduce excluderea dela ceremonialul spălării picioarelor. Solidaritatea celorlalţi colegi cu călcătorul canoanelor, deslănţuie furtuna. 30 de teologi din toţi anii, înaintează, în ziua de 4 Mai, episcopului, un lung memoriu, cerând imediata destituire a rectorului,[1]) în caz contrar, vor alerga cu memoriul la guvern. Neprimind nici un răspuns, după mai puţin de o săptămână, înaintează un nou memoriu consistoriului, cerând să-i scape „îndată de acel tiran" (a tortore spirituali sine mora liberemur). La acest nou memoriu, episcopul le răspunde, în 13 Mai, că va cerceta cazul, dar să se astâmpere. Acestui răspuns, clericii îi opun o nouă replică, dând episcopului şi consistoriului lecţii din sf. Scriptură şi canoane, ameninţând din nou cu plângerea la guvern, dacă nu li se satisface dorinţa.

---

[1]) Rectorem sine mora amovere dignetur. Gh. Bariţiu, *o. c.* vol. I., p. 635.

Noua ameninţare e şi pusă în aplicare, clericii înaintând o jalbă guvernului, care o transmite episcopului. Acesta elimină pe cei 12 teologi, cari s'au retras dela ceremonia spălării picioarelor. Cu clericii eliminaţi se solidarizează şi 8 profesori, în frunte cu prepozitul Simion Crainic şi cu Simion Bărnuţiu şi Dimitrie Boer. Legătura între nemulţumirile manifestate prin presă împotriva despotismului episcopesc şi nemulţumirile împotriva aceluiaşi despotism manifestate de clerici, sunt puse astfel şi mai clar în evidenţă. Aşa dar putem afirma că Bărnuţiu a fost autorul moral al acelei revoluţii interne.

Procesul ce s'a iscat în urma răzvrătirii teologilor din Blaj, ne întăreşte şi mai mult această convingere. Din spusele contimporanilor cari au asistat la fazele răzvrătirii, urmărindu-le cu interes şi dându-şi seama de însemnătatea lor, se oglindeşte acest fapt. „Procesul cel naţional-bisericesc în contra episcopului dela Blaj — spune Papiu-Ilarian — n'a fost alta decât un preambul al războiului românismului contra maghiarismului".[1]) Ori,

[1]) Al. Papiu-Ilarian, *o. c.*, p. CXXXVII.

cine a deslănţuit această luptă a românismului împotriva maghiarismului la 1834 prin introducerea limbei româneşti în predarea dreptului firii, înlocuind tradiţionala latinească, în timpul când Ungurii voiau să-şi impună limba lor în locul acesteia?, sau cine a continuat această dârză luptă în 1842 prin calda motivare din 13/25 Februarie, împotriva proiectului de maghiarizare a limbii?, ori mai târziu în anul frământărilor revoluţionare, cine a fost pionerul în jurul căruia s'au polarizat toate energiile neamului românesc din Transilvania? La toate aceste întrebări răspundem: prin persoana lui Bărnuţiu.

Toate izvoarele contimporane, fără nici o excepţie, fixează în fruntea clericilor rebeli eliminaţi, pe Alexandru Baternai,[1]) care după aceste izvoare, cât şi după regula canoanelor spălării picioarelor, era în anul al IV-lea de teologie. In Universalis Schematismus [2]) din anii 1842/1843, Alexandru Ba-

---

[1]) Gh. Bariţiu, *o. c.* vol. I., p. 636; Jakab Elek, *o. c.*, p. 46.

[2]) Universalis Schematismus ecclesiasticus venerabilis cleri romano et graeco-catolici... 1842/43. Gh. Bogdan-Duică, *o. c.*, p. 62.

ternai figurează ca student în anul I, considerându-l pe acesta ca cel mai superior an de studii.

Eliminați din Blaj, acești teologi vor continua, pe unde se vor răspândi, apostolatul național pentru care și-au jertfit cariera. Ei se vor duce pe la facultățile juridice din Cluj, Târgul-Mureș, Sibiu și prin Ungaria, sau vor trece munții, pregătind împreună cu aceștia terenul pentru lupta ce se apropia. Ori pe unde s'a răspândit, împreună cu colegii lor Români aflați acolo, formau societăți, țineau adunări, se deprindeau cu scrisul literar-național, astfel pregătindu-se pentru marele rol ce aveau să-l joace peste puțini ani. Ei vor fi viitorii conducători ai Românilor transilvăneni în momente decisive pentru soarta lor. „Aceștia vor fi prefecții și tribunii. De nu erau aceștia — exclamă Papiu-Ilarian — jumătate românimea din nou era condamnată a se lupta sub nume străin, pentru glorie și interese străine“.

Dela 1843 până la 1848.

Ce a făcut Alexandru Baternai timp de 5 ani, după ce a fost eliminat din Blaj? Iz-

voarele noastre, răspunzând la această întrebare, se împart în două opinii. Cele mai multe, vorbind despre condamnarea lui Baternai îl numesc jurist. „Alexandru Baternai de Balda, cleric dintre cei eliminați cu ocazia procesului lemenian și *după aceea jurist*“ [1]) spune matricola bisericii greco-catolice din Cluj, iar Barițiu spune: „Pre cei doi *juriști*, Alexandru Baternai, mai bine Chiorean din comuna Balda și Vasile Simonis din Sărmaș i-au spânzurat în Cluj...“[2]) La fel spune și Alexe Jakab că era jurist. Un izvor contemporan însă, Memorialul episcopului Andrei Șaguna, scris de N. Popea, în subsolul paginei 159 ne dă următoarea explicație referitoare la Baternai: „Dacă îmi aduc bine aminte, unul dintre clericii eliminați în urma procesului celui mare dintre episcopul Lemény și profesorii și clericii din Blaj, *mai pe urmă a trecut și el în România ca profesor*“.[3]) Acelaș izvor la p. 40 înșirând numele studenților Români din Cluj între anii

---

[1]) Gh. Barițiu, *o. c.* vol. II, p. 263.

[2]) Ibidem, p. 265.

[3]) N. Popea, *Memorialul arhiepiscopului și mitropolitului Andrei baron de Șaguna*. Tom. I, Sibiu, 1889.

1843—46, pe când se afla şi dânsul ca student la aceeaşi facultate, numele lui Alexandru Baternai nu figurează. Probabil în acel timp nici' nu era acolo, căci altfel nu se poate explica cum acest spirit revoluţionar dovedit cu ocazia răzmeriţei din 1843 şi mai târziu în 1848, să nu fi luat parte la acea manifestaţie a românismului împotriva maghiarismului, cu ocazia înmormântării juristului Român T. Mihali la 1846, sau să fi fost uitat de N. Popea cu ocazia amintirii celorlalţi jurişti.

In sprijinul părerii noastre, că Baternai după eliminarea din Blaj nu s'a dus la Cluj, ci a trecut munţii ca profesor în Ţara Românească, vine încă un fapt. Insemnările timpului amintesc ca făcând parte din comitetul naţional, ales la Adunarea de pe Câmpia Libertăţii din Blaj şi pe *Alexandru Bătrâneanu profesor*. S'ar putea crede că este identică persoana din comitetul naţional amintită cu titlul de profesor şi juristul Alex. Baternai. Identitatea lor o dovedeşte sentinţa de acuzare, unde se spune clar că facea parte din comitetul naţional, iscălind şi actele acestuia, după cum vom vedea mai jos.

Această contradicţie a informaţiilor nu poate avea decât o explicaţie. După eliminarea din Blaj, împreună cu mai mulţi tineri cari au suferit aceeaşi pedeapsă, a trecut munţii pentru a-şi găsi acolo o ocupaţie. Astfel a trecut Ioan Axente — devenit Sever — rămas acolo până în August 1848, întreţinând vie legătură între conducătorii Românilor din Transilvania şi între cei din Ţara Românească; Constantin Roman, reîntors în momentul când la Sibiu se ţinea o consfătuire (8 Mai) prealabilă celei dela Blaj din 15 Mai, propunând ca Românii să părăsească unirea ş. a. După un timp oarecare, probabil după 1846, Bătrâneanu va fi revenit în Transilvania înscriindu-se la facultatea juridică din Cluj, unde a studiat până în anul frământărilor revoluţionare. Astfel se explică contradicţiile izvoarelor contimporane şi lipsa lui dintre juriştii înşiraţi la Popea între anii 1843—46.

Primele semne ale furtunii.

Revoluţia izbucnită la Paris în 22 Februarie, ajunsă la 15 Martie în Viena Habsburgilor şi în Pesta lui Kossuth, străbate ul-

mitor de repede distanțele, ajungând la 22 Martie în Cluj. Indată încep mişcările de „Uniune sàu moarte“ între Ungurii de aici. In urma presiunii sgomotoaselor străzi, cele două partide maghiare din Transilvania: liberal în frunte cu contele Ioan Bethlen-senior şi conservator în frunte cu baronul Ludovic Jojica, se întrunesc în aceeaşi zi, 23 Martie, în casele contelui Pavel Bethlen şi, acceptând unirea, cad de acord pentru convocarea dietei, cât mai repede. Peste trei zile, în cele 4 sectoare ale oraşului, se țin noui adunări, pentru ca în 27 Martie să țină şi consiliul orăşenesc o astfel de adunare, hotărând înființarea gărzii naționale orăşeneşti.

Contele Iosif Teleki, guvernatorul Transilvaniei, cu toate presiunile străzii, întârziind a convoca dieta, în care să se voteze unirea, unele comitate ca Alba de jos, la 30 Martie şi Cojocna la 2 Aprilie, în adunările lor comitatense, se declară rupte de Transilvania şi unite de-a-dreptul cu Ungaria, alegându-şi în acest scop deputați cari să le reprezinte în dieta țării din Pesta.

O deputațiune a Secuilor, în frunte cu cu I. Pálffy şi I. Keller soseşte la Cluj în

8 Aprilie, cerând la fel convocarea dietei cât mai curând. A doua zi seara, manifestaţii cu muzică, discursuri înflăcărate ca ale lui Berzenczey, strigăte etc., străbat întreg oraşul. In această situaţie, guvernatorul Iosif Teleki, declară că nu va mai aştepta răspunsul Vienei, ci cu dela sine putere va convoca dieta pentru 29 Mai.

Spiritul revoluţionar se întinde din Cluj peste întreagă ţara. La Târgu-Mureş mişcarea începe odată cu sosirea tânărului Gh. Urházy, la 25 Martie, care aducea cu el un pachet de proclamaţii revoluţionare, luate dela Pesta. La Odorhei Gh. Ápor şi Iosif Haller instigau pe Secui împotriva Monarhiei. La Sibiu şeful Maghiarilor revoluţionari era Oliver Bethlen; la Dej în 23 Martie, Falreger conduce pe nemulţumiţi împotriva comitetului Lud. Jojika.

Saşii mai precauţi, se întrunesc şi ei. Cei din Braşov la 21 Martie, hotărăsc înfiinţarea gărzii naţionale, lucru pe care-l fac şi cei din Sibiu la 27 Martie, hotărând înfiinţarea acestor gărzi în toate oraşele săseşti. In urma acestei hotărîri, Saşii din Mediaş încep îndată recrutarea pentru gardă, venind în conflict cu Românii.

Când totul se mişca în Transilvania, când toate popoarele Europei se sbăteau pentru mai bine, Românii pentru care se părea că sunase ceasul libertăţii nu puteau rămâne pasivi. Se vor lupta şi ei pentru naţionalitate, pentru acea naţionalitate despre care contele Szemere spunea că „e mai scumpă şi decât libertatea, căci libertatea pierdută se poate câştiga, dar naţionalitatea este pierdută pentru totdeauna".[1]) Se vor mişca şi Românii din toate părţile odată, ca la un semnal, în mod instinctiv. „S'au sculat nu provocaţi de Curte, nu amăgiţi de orice alt străin, ci s'au sculat din bunăvoinţa lor, provocaţi de tempestatea ungurească, de credinţa naţională, de dragostea libertăţii, ajutaţi de spiritul timpului, s'au sculat pentru apărarea libertăţii naţionale" [2]) — spune Papiu Ilarian, care înfăţişează sentimentele tuturor Românilor, ca unul ce trăia intensiv acele clipe.

La Blaj, în ziua de 25 Martie, are loc o consfătuire, la care pe lângă profesorii şi canonicii de acolo, iau parte şi teologii. En-

---

[1]) Al. Papiu-Ilarian, *o. c.*, p. LXXXV.

[2]) Ibidem, p. 55.

tuziasmul acelei consfătuiri era de nedescris. „Am fi dorit ca cineva să ne conducă pe câmpul de bătaie — spune Vasile Moldovan, care ca student în anul III era martor ocular — şi să cucerească cu noi întreaga lume“.[1])

In aceeaşi zi de 25 Martie, canceliştii Români dela tabla regească din Târgu-Mureş, în mijlocul manifestaţiilor colegilor lor Unguri, au curajul să refuze propunerile acelora „de a se uni şi a iscăli un memoriu comun, promiţând drepturi şi pentru Români. Avram Iancu, reprezentantul lor, cu un curaj rar, în asemenea momente, spune: „In numele neamului românesc resping mărinimositatea voastră; dreptul istoric are să se spulbere înaintea dreptului omului. Spre ruşinea veacului XIX, am suferit robie îndelungată. Pretindem ştergerea sclăviei şi egalitate perfectă sau moarte“.[2]) Curajul acestor tineri a deslănţuit furia Ungurilor împotriva lor, încât nu puteau rămâne mai departe în oraş.

---

1) V. Moldovan, *Memorii*, p. 7—8.

2) Traian Popa, *Monografia oraşului Târgu-Mureş*. Târgu-Mureş, 1932, p. 146.

O coincidenţă curioasă face ca în aceiaşi zi, de 25 Martie, în Sibiul Academiei juridice săseşti, devenit un important centru naţionalist român, prin înaltele feţe bisericeşti de rit ortodox ce activau acolo, fiind reşedinţa episcopiei, la care se adaogă şi prestigiul fostului profesor, atunci student al Academiei de drepturi din loc, S. Bărnuţiu, să înceapă o mişcare între Românii de aici, în urma proclamaţiei dictate de Bărnuţiu colegului său Ioan Puşcariu, în seara zilei de 24 spre 25 Martie.

Ziua de 25 Martie, ziua redeşteptării naţionale româneşti, înscrie începutul mişcării Românilor şi în al doilea centru săsesc, în Braşov, unde adunându-se într'o conferinţă intimă, hotărăsc ce atitudine să ia faţă de desfăşurarea rapidă a evenimentelor. Conferinţa — după mărturia lui Bariţiu prezent la ea — a fost foarte sgomotoasă.[1])

Nici nordul Transilvaniei n'a rămas mai liniştit. Mişcări pentru libertate se înregistrează la Dej, unde poporul agitat, la 23 Martie, în cântece de „ne jurăm, ne jurăm,

---

[1]) Gh. Bariţiu, o. c. vol., II. p. 87.

că robi nu mai rămânem", traducerea românească a imnului revoluționar a lui Petőfi, ține o adunare în care protestează împotriva sistemei administrative, făcând o petiție pentru ștergerea iobăgiei, iar la urmă iscălind o proclamație cu caracter revoluționar.[1])

Un alt centru cultural în nordul Transilvaniei era Clujul. Aici se găseau mai mulți tineri români, studenți la Academia juridică. Aceștia nu vor rămâne nepăsători la manifestațiile colegilor lor maghiari. Sufletul mișcării românești în Cluj era tânărul advocat Florian Micaș, ajutat de alți tineri canceliști ca: Ioan Suciu, Iosif Hodoș, Aprian Moronian, Boteanu dintre cari nu putea lipsi nici revoluționarul Baternai, dacă era acolo. Acești tineri, la 28 Martie, țin o adunare în care formulează un proiect de rezoluție, cerând restituirea Românilor în drepturile lor naționale. La această adunare luând parte și Ioan Buteanu, viitorul prefect al Zarandului, reîntors în munții lui, ține o serie de astfel de adunări, la Abrud și Câmpeni, aducând aceeași rezoluție ca la Cluj.

---

[1]) Elie Dăianu, *Cronica anului 1848.* Nr. 1—7, Martie—Septemvrie. Sibiu, 1898, p. 9.

Pregătirea şi Adunarea dela Duminecа Tomii (30 Aprilie).

Indemnul din proclamaţia a doua a lui Bărnuţiu, dictată în seara de 25 spre 26 Martie în peana colegului său G. Roman, unde spunea: „să mergem, să răsturnăm piatra de pe mormânt, să deslegăm lanţurile milenare ale naţiunii române, pentru ca să se ridice din pulbere şi să vieţuiască vieaţă veşnică...“ [1]) n'au răsunat în pustiu. Nu au rămas zadarnice nici ale aceluia, ce de pe acum era considerat ca reprezentantul cel mai autentic al intransigenţei naţionale, Avram Iancu, care în ultimele zile ale lunei Martie îndemna pe tinerii din Blaj să fie demni de marele moment, la care îndemn, teologul Vasile Moldovan, cu lacrimi în ochi, îi răspundea, că tinerimea română considerând sfinţenia cauzei, nu mai cunoaşte pericole, moartea e prea puţină pentru a o reţine dela propunerile ei, că va cutreera toată ţara, va convoca poporul la adunare, c'un cuvânt tinerimea va documenta că e demnă de mi-

---

1) T. V. Păcăţianu, *Cartea de Aur*, sau luptele naţionale politice ale Românilor de sub coroana Austro-Ungară. Vol. I. Sibiu, 1904, p. 257—258.

siunea grea ce i-o încredinţează naţiunea.[1]) La fel scria şi Al. Papiu-Ilarian în numărul din 29 Martie al Foii pentru minte: „Acum e timpul! Nu mai întârziaţi, nu vă mai lăsaţi în starea apucată dela moşi, dela strămoşi. Minutul, binevenit iată-l... pentru noi se luptă spiritul timpului, care are putere mare. Pentru noi se luptă toţi oamenii cei buni. Fiţi naţionalişti mari. Când va zice cineva să fiţi patrioţi, spuneţi că naţionalistul român şi patriotul în Transilvania, tot una şi aceeaşi însemnează... Aşa aveţi speranţe de un viitor mai bun, dar de naţiunea voastră niciodată să nu vă lăsaţi; fiţi Români şi credeţi că Românul, Român trebue să rămână etern".[2])

Florian Micaş se afla în Blaj împreună cu Avram Iancu. După consfătuirea lor cu profesorii de acolo, întorcându-se la Cluj, a împărtăşit tinerilor de aici însufleţirea de care erau animaţi colegii lor din Blaj şi hotărîrea acestora de a-şi sacrifica vieaţa pentru a duce la izbândă misiunea încredinţată lor, de a deştepta poporul din letargia în care

---

[1]) V. Moldovan, o. c., p. 8.

[2]) *Foaie pentru minte inimă şi literatură.* Braşov, 1848, Martie 29, Nr. 13. p. 95–96.

zăcea de atâtea veacuri şi a-i arăta calea mântuirii, îndemnându-l să meargă la Blaj. La reîntoarcere, Fl. Micaş, va fi adus colegilor lui din Cluj şi exemplare din proclamaţia lui Aron Pumnul prin care era convocat poporul la adunare.

Dacă entuziasmul tinerilor din Blaj, după aceste îndemnuri era atât de mare, încât unul dintre ei Eliseu Todoran să rupă disciplina şcoalei, să se urce pe o bancă şi să spună: „Fraţilor! Focul aprins în mine şi dorul de a vesti Românilor ziua libertăţii, nu-mi permite să aştept ora în care ni se va da vacanţa; sunt silit a rupe disciplina. Adio, fraţilor! Să ne vedem la Dumineca Tomii",[1]) cum puteau să rămână ceilalţi tineri Români din restul Transilvaniei, animaţi de aceleaşi idealuri, reci în faţa acestor evenimente?

Vasile Moldovan, în Memoriile sale, ne spune că dela Blaj se fixase pentru fiecare teolog sectorul său de activitate. Astfel pe Târnave întâlnim activând pe clericii Vasile şi Ilie Moldovan; pe Mureş pe canceliştii

---

[1]) V. Moldovan, *Memorii*, p. 11.

Ioan Mărgineanu, Vasile Vespremean şi Ioan Oros; în sud-estul Transilvaniei pe advocatul Ioan Bran şi canceliştii Secăreanu, Roşca şi Pinciu; în regiunea Arieşului pe Papiu-Ilarian; în regiunea munţilor Apuseni pe Iancu, Buteanu şi popa Balint. In regiunea Clujului şi a Câmpiei, cine erau aceia cari vor deştepta poporul şi vor îndemna să meargă la adunarea dela Blaj? Că a fost cineva care a îndeplinit cu demnitate această misiune, dovedeşte faptul, că în aceste părţi iobagii români au fost cei dintâi cari au reacţionat împotriva situaţiei lor. Comuna Baciu de lângă Cluj, a fost prima care a denegat îndatoririle iobăgiei, Românii de aici spunând — după mărturia lui Bariţiu — nemeşilor Unguri: „din moşi şi strămoşi v'am muncit nobililor şi v'am încărcat curţile, grânarele şi magazinele tot numai noi; tot noi am purtat toate nenumăratele greutăţi ale ţării, pentru care ne-am vărsat şi sângele, când D-vs. v'aţi răsfăţat şi tăvălit în bine. Cu toate acestea noi şi de acum încolo voim să vă lucrăm moşiile, însă numai pe plată, pe simbrie, după cum ne vom putea învoi.[1])

---

1) Gh. Bariţiu, *o. c.* vol. II., p. 76—77.

Cine au fost tinerii cari au străbătut aceste regiuni învăţând poporul astfel de lucruri? Au fost studenţii din Cluj în frunte cu Florian Micaş. Printre ei de sigur era şi Alex. Baternai, având un loc de frunte, dacă nu cel mai de frunte. Această afirmaţiune ne-o bazăm pe sentinţa de condamnare, care dela un capăt la altul e străbătută de astfel de acuzaţiuni: „îndemnurile sale la răscoală“,[1]) precum şi pe scrisoarea explicativă pe care bar. N. Vay o trimite episcopului Andrei Şaguna cu ocazia condamnării lui Bătrâneanu.[2]) Pe lângă aceste mărturii ne mai vine în ajutor încă una, tot atât de preţioasă, Este scrisoarea lui Ioan Axente, din 6 Aprilie, trimisă din Bucureşti lui Simion Bărnuţiu, în care vorbind de o răzvrătire a poporului român din Transilvania, în părţile Câmpiei şi ale Clujului, propune ca singurul ce ar putea duce la îndeplinire această grea şi delicată misiune, pe Alexandru Baternai. „Când s'ar afla de bună răzvrătire, atunci ar începe Molnar Elie care e dregător acolo (jude în Comana), eu în ţinutul meu (Frâua, lângă Copşa Mare), Roman

---

[1]) Anexa Nr. 1.

[2]) Anexa Nr. 2.

în ținutul lui (Pintic, lângă Reghin), Mărgineanu pe Mureș, *Baterneanu pe Câmpie*, Iancu pe Ampoiu, etc. etc.“ [1])

Ziua de 30 Aprilie se apropia. Din toate părțile se îndreptau Românii în grupuri, în frunte cu tribunii lor spre Blaj. Nu știm din părțile Clujului și ale Câmpiei câți Români vor fi luat parte la acea adunare. Bănuim însă, că din cauza depărtării și mai ales din cauza piedecilor puse în cale de către dregătorii Unguri, piedeci ivite și la celelalte adunări dela Blaj, după cum declară Românii din aceste părți în 2 Octomvrie la Frata, întrebați fiind de acelaș Bătrâneanu,[2]) nu vor fi fost mulți la adunarea dela Blaj. E sigur însă, că acela care-i deșteptase și-i ațâțase, viitorul tribun al Câmpiei, Alex. Baternai, a luat parte. Acest lucru iese la iveală din sentința de acuzare, precum și dintr'un alt fapt remarcabil în scurta vieață a lui Bătrâneanu.

---

[1]) S. Dragomir, *Din corespondența dascălilor ardeleni în 1848*, în *Omagiu lui Ioan Bianu*, București 1927, p. 156.

[2]) Jakab E. *o. c.*, p. 375—376.

După sfârşitul adunării şi împrăştierea poporului, intelectualii români în frunte cu Bărnuţiu, ce avea delegaţie dela sibieni de a se înţelege cu Blăjenii pentru stabilirea programului viitoarei adunări, se retrag în camera prefectului de studii, unde începe o consfătuire între ei. La sfârşitul consfătuirii, fiind o cină comună, în mijlocul toasturilor entuziaste, se ridică clericul Armat Eliseu şi propune ca toţi conducătorii românilor cari poartă nume ungureşti, să şi le romanizeze, ceea ce se şi întâmplă pe loc cu cei de faţă. Astfel din Nemeş deveni Nobili, din Oros Rusu[1]) şi *din Baternai-Bătrâneanu,*[2]) nume ce va figura în toate actele timpului dela această dată înainte, alături de cel unguresc.

---

1) I. Oros e viitorul prefect de pe Mureş, care ne-a lăsat interesante memorii din acest timp, pe care dl Tr. Popa le aminteşte în monografia d-sale: Monografia oraşului Târgu-Mureş şi care după mărturisirea d-lui Sulica sunt în posesiunea d-lui Popa. Nu ştim cauza pentru care nu se dau publicităţii.

2) Dr. C. Suciu, *Cum a fost pregătit 3/15 Mai 1848 Blaj, 1925, p. 49.*

Pregătirea şi Adunarea dela 3/15 Mai de pe Câmpia Libertăţii.

Numai două săptămâni mai despărţeau pe Români de măreaţa adunare, unde aveau să-şi formuleze precis doleanţele şi programul pe care-l vor urma fără nici o abatere până la împlinirea lui. Tinerii în cari clocotea sângele fierbinte, aţâţat de dragostea pentru poporul asuprit, nu mai aveau răbdare să aştepte ordinele mai marilor lor, ci luând toiagul de peregrin, au plecat „mai însufleţiţi ca oricând spre 4 părţi ale ţării să îndemne poporul la adunare"[1]. Nici un unghiuleţ din ţară n'a rămas neagitat de ei — spune V. Moldovan. Aceşti crainici ai libertăţii româneşti, pretutindenea erau primiţi cu braţele deschise şi ascultaţi ca nişte apostoli, de poporul atât de avid după mai bine. Un exemplu, despre simţămintele poporului la vestea pe care i-o împărtăşiau aceşti tineri, ni-l dă cârciumarul Matei Bunea, care auzindu-i cântând „Astăzi cu bucurie", a exclamat plin de entuziasm: „Acum mi s'a umflat inima ca o pită albă".[2])

---

1) V. Moldovan, *Memorii*, p. 29.
2) Ibidem, p. 31.

Un model de discurs, înregistrat la contemporanul Papiu-Ilarian, ne arată mijloacele de convingere pe cari aceşti tineri le întrebuinţau pentru a electriza poporul şi a-l face să înfrunte cu riscul vieţii, toate piedecele puse în cale de Unguri, venind totuşi la acea adunare, unică prin măreţia ei în analele istoriei naţionale, lucru recunoscut de oamenii timpului. Astfel gen. Scurter, trimisul gen. Puchner la adunare, spune despre aceasta: „de când sunt am văzut multe adunări de popor prin Elveţia, Alsacia, etc. dar adunare de popor atât de numeroasă, care totuşi să fie condusă într'atâta linişte, să documenteze atâta cultură, atâta seriozitate, atâta entuziasm nobil, n'am văzut în toată Europa",[1]) iar baronul Salmen, comitele Saşilor, invidios de această măreţie, se teme a convoca adunarea săsească, proiectată la Mediaş, ca nu cumva să rămână „din punct de vedere al demnităţii şi al amploarei sale, în mod desavantajos şi întristător cu mult îndărătul adunării dela Blaj".[2])

---

[1]) Al. Papiu-Ilarian *o. c.*, p. 231.

[2]) A. A. Mureşianu, *Prefectura românească a Ţării Bârsei în 1848—49. Ţara Bârsei*, Braşov, 1929, An. I, p. 133—134.

Tinerii plecați prin țară spuneau poporului printre altele: „Veniți cu toții la Blaj, ca să nu poată zice străinii, cum că drepturile ce le pretind Românii, sunt numai o pretensiune a unora și altora, ci să le arătăm că acelea sunt drepturi de a căror necesitate sunt pătrunși toți Românii și toți cu o rugă le reclamă. Pe doi trei învățați îi pot înșela inamicii, îi pot speria, convinge, se pot înșela ei înșiși: poporul întreg e necoruptibil, este nedumerit, neînduplecat în pretensiunile sale ca însuși adevărul, de popor tremură acum toți tiranii... Veniți la Blaj, prin toate pericolele, acolo ne vom înțelege despre toate drepturile noastre și le vom pretinde cu toată energia. Vom decide că nu vom mai fi iobagi, vom proclama că de aci înainte vom fi națiune liberă“.[1]) Erau cuvinte simple, dar izvorîte din inimă, cari pătrundeau la inima poporului.

Mai circulau prin țară versuri intitulate „Cuvântul sfintei Scripturi“, având ca motto: Cereți și vi se va da vouă; bateți și vi se va deschide; căutați și veți afla, versuri de următorul cuprins:

---

[1]) Al. Papiu-Ilarian, o. c., p. 199.

Deşteaptă-te Române! Şi ce făptură doarme?
Când vâjâie zefirul, cu aripi de libertăţi
Înalţă-ţi trista faţă de tiranii pălită,
Să-ţi cază o rază sfântă, să scapi de nedreptăţi.

De aveţi în oase suflet şi simţ de libertate
La drepturi! ce natura în frunte ne-a înscris!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

La cereri pentru drepturi, la libertate sus,
Pe calea ce ne arată Scriptura şi Isus.[1])

Prin aceste acţiuni se crează prima afinitate sufletească între popor şi conducătorii lui, cari pentru întâia oră se coborau în mijlocul poporului, luând parte la bucuriile şi durerile acestuia, afinitate ce se va desăvârşi în cursul adunării de pe Câmpia Libertăţii.

Cu aceste idei călăuzitoare, tinerii neobosiţi cutreerau toate colţurile ţării, îndemnând poporul să meargă la adunare. Şi poporul oropsit, care vedea în aceşti tineri nişte apostoli răsăriţi din mijlocul lui şi reîntorşi pentru a le vesti împlinirea visurilor, a dat deplină ascultare îndemnurilor lor, prezentându-se, în ziua şi la locul fixat, într'un număr ce a stârnit admiraţia unora, invidia şi teama altora.

1) A. A. Mureşianu, *o. c.*, p. 129—130.

In tot acest timp de două săptămâni, ca şi mai înainte, Bătrâneanu a desfăşurat o activitate febrilă, în regiunea ce-i va fi acordată mai târziu ca tribunat, stârnind ura Ungurilor, cari îl urmăreau pas cu pas, pentru a-l prinde. Ca o recompensă a acestei activităţi curajoase, punându-şi în joc vieaţa pentru reuşita acţiunii, Românii l-au răsplătit la această adunare naţională de pe Câmpia Libertăţii, alegându-l între cei 25 de membri ai comitetului permanent de sub conducerea episcopului Andrei Şaguna şi a lui Simion Bărnuţiu.

In toate izvoarele contimporane, aflăm figurând printre membrii amintitului comitet, pe Alexandru Bătrâneanu profesor.[1]) S'ar putea crede că acest membru al comitetului naţional poate fi altcineva şi nu martirul dela 15 Octomvrie, mai ales că e numit profesor, când la moartea sa majoritatea izvoarelor îl numesc jurist. Pe lângă explicaţia dată într'un capitol anterior,[2]) pentru susţinerea identităţii profesorului Alex. Bătrâneanu,

---

1) Gh. Bariţiu. *o. c.*, p. 126; T. V. Păcăţianu, *o. c.*, p. 338; Jakab E. *o. c.*, p. 130, etc.

2) Cap. I., p. 10—11.

membrul comitetului național, cu juristul cu același nume, aducem și mărturia sentinței de condamnare. Acolo, după ce i se înșiră toate pretinsele fapte rele, ca un punct culminant al acestora se adaogă, că „neținând seama de autoritățile legale, pe sine însuși se mărturisea nu numai *a fi membru al comitetului permanent românesc dela Sibiu*, care comitet însuși e împotriva legii, ci și activa ca atare prin iscălirea actelor".[1])

Dela 15 Mai până la 16 Septemvrie.

După împrăștierea poporului în aceeași desăvârșită ordine, păstrată în tot decursul adunării, conducătorii lui își continuă activitatea pentru împlinirea programului fixat acolo, al cărui prim punct era independența națională, iar al 3-lea desființarea iobăgiei fără întârziere și fără nici o desdăunare din partea țăranilor iobagi, precum și desființarea dijmelor.

Bătrâneanu se întoarse în cercul lui, continuându-și activitatea cu aceeași febrilitate. De aceea Ungurii, văzând în el un element

---

[1]) Anexa Nr. 1.

periculos pentru scopurile lor, îşi pun în gând să-l aresteze. Prin această arestare, ştiind că poporul pentru binele căruia lupta, nu va câştiga nimic, ci va pierde numai, s'a gândit să-şi găsească undeva un adăpost de unde să-şi poată continua activitatea. El avea un frate mai mic, Grigore, care nu era cunoscut ca un instigator atât de periculos şi astfel va putea executa instrucţiunile trimise de fratele lui din locul unde se adăpostì. „Din cauza îndemnurilor sale la răscoală — spune sentinţa — după cum însuşi a recunoscut, fusese urmărit pentru a fi arestat şi din această cauză se ascunsese la Sibiu". Sentinţa fixează acest singur motiv care-l determina a se refugia la Sibiu. Putea să se refugieze şi în altă parte, unde i se oferea aceeaşi siguranţă. Dacă a ales tocmai Sibiul, ca loc de refugiu, se datoreşte încă unui motiv. El era membru în comitetul naţional care-şi avea sediul în acest oraş Dintre membrii acestui comitet, nu se mai aflau la Sibiu, la această dată, decât S. Bărnuţiu, N. Bălăşescu şi parohul N. Manu, la care se alătură după întoarcerea sa dela Viena şi August Treboniu Laurian. Şi acest comitet

nu era numai cu numele cum spune Barițiu,[1]) ci lucra după posibilitate. In 3 Iunie ține o adunare numeroasă la care cu el împreună „se mai adunaseră și alți bărbați români, cu toții peste 40“; Gazeta din 1 Iulie publică un comunicat al acestui comitet în chestiunea uniunei; înainte de 30 ale aceleiași luni, trimite o imputare deputațiunii din Viena; se face înțelegerea între el și Sași pe la 8 sau 9 Iunie; întreținea o bogată corespondență cu Românii din toate părțile Transilvaniei; membrii lui trimiși în diferite părți țineau vie legătura între comitet și popor; cele mai multe răscoale din luna Iunie și Iulie, datorindu-se acestor membri. Cel mai doveditor argument pentru activitatea acestui comitet ni-l aduc Ungurii, prin grija ce o poartă acestuia. In dieta din Cluj, din 6 până în 10 Iunie, în fiecare ședință se ocupau de comitetul românesc și de toate câte se lucrau în Sibiu.[2])

Astfel membri comitetului ce se aflau la Sibiu, nu puteau răspunde tuturor acestor cerințe și chestiuni diverse și de aceea Bă-

[1]) O. c. p. 130.

[2]) Gh. Bogdan-Duică, o. c., p. 100.

trâneanu s'a refugiat la Sibiu, ferindu-şi totodată persoana de urmăririle Ungurilor, în acelaş timp servindu-şi naţiunea care i-a încredinţat un loc de onoare în fruntea ei.

Pe la începutul lunei lunie, Bătrâneanu se afla la Sibiu de unde trimitea fratelui său Grigore, rămas acasă, instrucţiuni pentru înarmarea şi răscularea poporului.[1]) Aceste îndemnuri erau în legătură cu măcelul dela Mihalţ, deslănţuit din cauza contelui Eszterházy, care nu voia să cedeze Românilor nimic din teritoriile pe cari le stăpânea şi pe cari aceştia le pretindeau în virtutea dreptului de foşti proprietari, dar la care au contribuit şi emisarii comitetului naţional, cari trecând pe acolo îndemnau poporul la rezistenţă.

Bătrâneanu refugiat la Sibiu, nu se mărginea a iscăli numai actele comitetului, ci după cum ceilalţi membri erau trimişi prin ţară pentru a pregăti poporul, tot astfel şi el va fi cutreerat multe regiuni spre acest scop. Prin această dublă activitate a lui, Bătrâneanu a devenit cunoscut ca om de ac-

---

[1]) Jakab E. o. c., p. 223.

țiune și în cercurile Românilor transilvăneni aflați în Principate. Și prin faptele sale, nu a desmințit nici un moment această credință. A muncit atât la Sibiu în cadrele comitetului național, cât și pe teren în diferite regiuni ale Transilvaniei, unde avea însărcinare din partea aceluiași comitet. Așa pe la mijlocul lunei lunie revine în cercul său, îndemnând și înarmând populația din jurul Clujului la răscoală, împreună cu fratele său Grigore.[1]) Intre Sibiu și comitatul Clujului își petrecea Bătrâneanu timpul din lunie până în Septemvrie. Revenit în cercul său, a trebuit să stea mai mult timp ascuns din pricina acelorași Unguri cari nu-l uitară și-l urmăreau și acum. In cuvântarea lui ținută la 2 Octomvrie în comuna Frata, spune că a stat ascuns prin păduri 6 săptămâni împreună cu 7 tovarăși trăind numai cu ghindă și alune.[2])

Adunarea dela 16—25 Septemvrie.

Evenimentele ce se desfășurau cu o rapiditate uimitoare, impuneau și Românilor să se organizeze militărește, pentru a ține piept

---

[1]) Jakab E., o. c., p. 223.
[2]) Ibidem, p. 375.

duşmanilor, cari începură acţiunea pentru destrămarea Monarhiei. Aceeaşi Unguri cunoscând precis atitudinea Românilor faţă de aceste evenimente, se gândeau să pună mâna pe toţi conducătorii lor, ca astfel lipsiţi de conducători, Românii să nu poată forma un obstacol serios în faţa tendinţelor lor. Nu numai conducătorii principali trebuiau arestaţi, ci după mărturisirea făcută profesorului Penescu dela Bucureşti, de un deputat Ungur dela Târgu-Mureş, trimis la Braşov pentru a urmări acţiunea Românilor de acolo, după un tablou întocmit de Unguri, trebuiau să moară toţi instigatorii Români, al căror număr se ridica la 400.[1])

Dar în primul rând trebuiau îndepărtaţi cei mai periculoşi, în care scop, baronul Vay trimite la Sibiu pe comitele Béldi. Acesta cu ajutorul agentului Dobokay reuşeşte să prindă pe Aug. Treb. Laurian şi pe N. Bălăşescu, la 18 August. Intervenţia energică a lui Bărnuţiu în fruntea unui număr de 10.000 de Români, aduce, la 25 August, eliberarea celor arestaţi. Acum nu mai era un moment

---

1) Gh. Bariţiu, *o. c.*, p. 179.

de pierdut. Ungurii îşi dădură intenţiile pe faţă. De aceea trebuiau să se organizeze cât mai grabnic. Pentru aceasta se ţin adunări în regiunile de graniţă, unde erau regimente româneşti ca la Năsăud şi Orlat în 7 şi 10 Septemvrie, încununată cu cea dela Blaj din 16 ale aceleiaşi luni. In toate aceste adunări, ca puncte esenţiale se observă protestarea împotriva persecuţiilor suferite de Români din partea Ungurilor, ştergerea imediată a iobăgiei şi robotelor, iar mai pre sus de toate organizarea militară a Românilor în gărzi naţionale, în acest scop pretinzând şi arme. Acest din urmă punct de o capitală importanţă, este astfel motivat de adunarea dela Blaj: „Pentru siguranţa publică, în satele şi ţinuturile româneşti să se înfiinţeze garda naţională română, după îngăduirea prea apriată a Maiestăţii Sale Impăratului. Spre înarmarea lui, poporul român cere dela înaltul general-comandant atâtea arme: puşti, tunuri, săbii, table ş. a. câte s'au dat Ungurilor spre scopul acesta".[1] Tot în această adunare, se împarte Transilvania în 5 prefecturi, în frunte cu câte un prefect, având mai mulţi tribuni subalterni.

---

[1]) Ibidem, p. 248.

La această adunare, a luat parte şi Alexandru Bătrâneanu, încredinţându-i-se comanda unei prefecturi, după cum spune sentinţa de condamnare. Nu ştim să fie o greşală a celor ce au alcătuit sentinţa, sau a istoricilor contemporani, cari toţi îl numesc tribun şi nu prefect. Se pare că e o greşală a oficialităţii ungureşti, căci în aceste părţi funcţiona în calitate de prefect Vasile Moldovan sau putea fi o înlocuire a acestuia, în aceste părţi, deoarece îşi avea cercul de activitate foarte vast. Sentinţa în felul următor înfăţişează participarea şi rolul încredinţat lui Bătrâneanu la adunarea din Septemvrie dela Blaj: „Luând parte acum de curând — spune sentinţa — la adunarea românească ilegală din Blaj, care după propria lui mărturie a fost ţinută împotriva opririi şi fără permisiunea guvernului şi acolo împotriva ordinei legale şi constituţionale şi a dependenţei obligatorii de către autorităţi, prin instigarea la revoltă şi prin călcarea în picioare a oricărei îndrumări legale garantate, dintre cele 5 prefecturi înfiinţate pentru înarmarea proprie, după propria lui mărturisire *a fost orânduit ca prefect al prefecturii de*

pe Câmpie, care constă din peste 100 de sate".[1])

Frământarea revoluţionară.

Cu hotărîrile dela Blaj, revoluţia era declarată. Dela această dată, Românii trec pe faţă la rezistenţă împotriva Ungurilor. Se vedea limpede că trebuiau să se adune toate energiile neamului pentru a stoarce prin forţa armelor, ceea ce bărbaţii politici n'au fost în stare să obţină pe cale paşnică şi legală.

Rezistenţa Românilor s'a şi observat îndată după această adunare. Intreagă Transilvania e împânzită de numeroase revolte. Astfel în jud. Turda, locuitorii comunei Lona se împotrivirä comisiei de recrutare, din care pricină se deslănţui o încăerare rămânând 30 de morţi. Rezistenţe de acest fel se înregistrează şi în alte comune din acelaşi judeţ. In aceeaşi zi de 11 Septemvrie, locuitorii comunei Ohaba din judeţul Lugoj se mişcă, pentru ca în 17 ale aceleiaşi luni să se întâmple vărsări de sânge în jurul Aradului. Locuitorii din ţara Făgăraşului nu se

[1]) Anexa Nr. 1.

lasă mai pre jos, ei declară în fața comisiei de recrutare că „pentru împăratul pleacă la războiu cu femei și cu copii, dar pentru Maghiari nu, niciodată".[1]) Medieșenii, în 15 Septemvrie, pun întrebarea, reprezentați fiind de I. Călboreanu și I. Tufa, dacă primăria, poate și voiește a le mijloci arme, dând deodată libertate de a se conscrie și organiza".[2]) In regiunea Zlatnei, advocatul Petre Dobra, întors dela Pesta, organizează populația într'o armată națională. proclamându-se conducătorul ei".[3]) In regiunea Abrudului instiga Iancu, îndemnând populația să ia armele pentru eliberarea lui Balint și Moga din închisoarea dela Aiud.

Românii nu mai voiau să asculte decât de funcționarii numiți în ultima lor adunare dela Blaj. Nu mai voiau să împlinească robota și să plătească dări. Cu mai multă tragere de inimă, trimit toată agoniseala lor, adunată cu multă trudă, la Blaj, pentru a se cumpăra arme.

---

[1]) E. Dăianu, *o. c.*, p. 128.

[2]) C. Suciu, *Un erou din 1848. Prot. Șt. Moldovan din Mediaș.* Blaj, 1933, p, 32.

[3]) Fr. Szilágyi, *Alsófehérmegye 1848—49.* Aiud, 1898, p. 64.

Cei însărcinaţi cu organizarea Românilor, îşi îndeplineau conştiincios datoria. In aceste momente hotărîtoare, când toată suflarea românească, electrizată de viziunea unui viitor mai bun, mai fericit, se frământa, nici regiunea Clujului cu Câmpia, nu putea să rămână mai pre jos. Cel ce a fost însărcinat cu organizarea acestor părţi, a îmbrăţişat cauza naţională cu toată însufleţirea, neînfricoşându-l acum nici moartea. Atât de plastic descrie simţămintele acestor tineri conducători unul dintre ei, Vasile Moldovan. „Am îmbrăţişat cauza naţională cu atâta însufleţire — spune el — încât dela urzirea fermentaţiunii ei, m'am decis a-mi consacra vieaţa pentru ea şi nu era zi în care să nu-mi amintesc, că nu voiu supravieţui catastrofa epocală — prin urmare tratam a mă familiariza cu ideea de a suferi moartea de martir".[1]) Cu aceste sentimente şi hotărîri eroice, a pornit şi Alex. Bătrâneanu la muncă.

După întoarcerea dela adunarea, în care i s'a încredinţat importanţa, dar greaua misiune de organizator a peste 100 de sate, a

---

[1]) V. Moldovan, *Memorii*, p. 37—38.

început îndată să-şi ducă la îndeplinire această misiune. A împărţit prefectura în tribunate, în frunte fiecare cu câte un tribun, numit de el. La rândul lor tribunii aveau ca subalterni nişte aşa numiţi căpitani, subcăpitani, caporali sau decurioni. Impărţea poporului proclamaţii incendiare, îndemnându-l la ostilitate şi lucrând în toate chipurile la înarmarea lui. „Şi în această calitate ilegală şi neconstituţională — spune sentinţa — nu numai că a activat, ba chiar, în mod nemai pomenit şi cu totul ilegal şi faţă de autorităţile constituite, trecând puterea lui în absolută contradicţie cu legea aşa zisei prefecturi, o împărţi în tribunate care în cea mai mare parte atârnau obligator de el, a numit tribuni ai poporului, prin aceştia numi căpitani şi subcăpitani, caporali sau decurioni, după localităţi, împărţind poporului proclamaţii incendiare contrare legii şi dând tribunilor instrucţiuni ilegale şi neadmise şi neîntărite niciodată şi nicăiri de vreo autoritate conformă legii, precum emiţând şi citaţii în care aţâţa poporul român atât de blajin şi de paşnic... îl îndemna la ostilitate, duşmănie şi la ură naţională, îl amăgi cu

ajutorul grănițerilor români... ațâța populația românească neștiutoare împotriva uniunii... lucra în toate chipurile la înarmarea separată a Românilor, nețînând seamă de autoritățile legale".[1])

După ce aceste organizări au fost săvârșite, Bătrâneanu a trecut, cu oamenii săi la demonstrații revoluționare, pe teren. N'a voit să se lase mai pre jos decât colegii săi din celelalte părți ale Transilvaniei. In jurul Abrudului circulând vestea că Iancu ar fi fost prins de Unguri, se adună la Câmpeni o mulțime de Români pentru a-l elibera, în timp ce în comunele Teiuș și Tihod, s'au tras clopotele într'o dungă strigând: vin și ne omoară Ungurii",[2]) ceea ce a avut darul să adune mult popor care la Balas Benedek a atacat miliția ungurească. In jud. Alba, Românii răsculați erau împărțiți în două tabere: una sub conducerea preotului Ioan Prodan era așezată la Măgina, iar alta sub conducerea lui Fr. Micaș pe dealul dela Ațintiș.[3])

---

[1]) Anexa Nr. 1.

[2]) Fr. Szilagy, o. c., p. 113.

[3]) Ibidem, p. 114.

Prinderea tribunului Vasile Pop din ținutul Mureșului, la 1 Octomvrie, are darul de a răscula poporul, care adunat sub conducerea prefectului Ioan Oros, alias Rusu și a preotului din Chiraleu, la Nirașteu, să declare „sărbătorește" printr'un protest „înaintea lumii că de se va întâmpla ceva lui V. Pop, fiecare maghiar unde se va afla, mort va fi"[1]) declarație dusă la îndeplinire după uciderea lui Vasile Pop.

In acest timp, în Foaia pentru minte dela Brașov, apare o poezie cu titlul „Volentirul", iscălită de Ioan Pușcariu, în care se cuprinde întreaga epopee a tinerilor Români, cari lăsându-și acasă tot ce aveau ei mai drag: părinți, frați, logodnică, etc. să meargă de bună voie pentru a se arunca în vălmășagul luptei, de unde știau că nu se vor mai întoarce. Bătălia de sub munte este înfățișată astfel:

... Dar vai — acea câmpie
Acel râu s'a roșit
Ș'o tristă bătălie
Sub munte s'a lățit.

---

[1]) Tr. Popa, *o. c.*, p. 164.

pentru ca în alte versuri să înfăţişeze dragostea acelor tineri faţă de poporul pentru care se jertfeau, împreunată cu cea faţă de logodnică:

D'atunci inelul care
Amanta[1] *mi l-a dat*
Şi sabia cea tare
Din mână n'am lăsat...[2]

Bătrâneanu după organizarea poporului din aceste părţi, a pornit cu el spre Cluj. In 5 Octomvrie, Ludovic Thury, funcţionar judeţean, scria prefectului din Cluj, că în 2 Octomvrie, s'a apropiat dinspre Ţicud spre Frata, un grup de 4—500 de Români, cu steag roşu, alb şi albastru. Armamentul lor era: puşti, pistoale, furci, îmblăcii, coase, etc. Apropiindu-se de sat, au trimis vorbă preoţilor să tragă clopotele în cinstea sosirii lor. Sosind în sat, grupul de oameni în frunte cu doi vătaji, s'a adunat în faţa bisericii, au chemat afară pe preot şi au strigat de trei ori vivat pentru împăratul. Apoi Bătrâneanu —

[1]) In înţeles de iubită, logodnică.

[2]) *Foaie pentru minte...* Braşov, 1848 Octomvrie 22, Nr. 44.

spune mai departe raportul — unul dintre vătafi, fiul cantorului din Balda, a început o cuvântare, povestind cum împreună cu 7 tovarăşi, a rătăcit prin munţi 6 săptămâni, pentru cauza românească, trăind numai cu ghindă şi cu alune „pentrucă pe voi neamuri romane — spune el — preotul şi episcopul vostru v'au vândut cu trei mierţe de aur. V'au vândut aceia pe cari voi îi îngrăşaţi ca pe porci, iar pe voi Ungurii vreau să vă omoare. E dreptate aceasta Românilor?“ Poporul a strigat nu. Mai departe întrebându-i pentru ce n'au mers la adunarea dela Blaj, ei au răspuns că preotul nu le-a adus la cunoştinţă şi funcţionarii judeţeni nu le-au dat voie. Apoi le spune că la Blaj şi-au arătat Românii dorinţele către împăratul în 16 puncte, iar dacă le va veni răspunsul, vor întreba pe Unguri dacă le place sau nu“. „Dar nu le vom cere — spune Bătrâneanu — ci îi vom sili, pentrucă un milion şi jumătate de Români corespund cu 500.000 de Unguri“. Poporul strigă da. Se cuvine — continuă oratorul — ca dintr'un milion şi jumătate de Români să fie de trei ori mai mulţi funcţionari decât Unguri“. „Apoi poruncindu-le ca

pe ziua de 5 Octomvrie toţi să fie înarmaţi, poporul codindu-se strigă: „Nu vă temeţi. Dacă funcţionarul judeţean vrea să vă împiedece, răsculaţi-vă. Nu vă lăsaţi, până la ultima picătură de sânge. 120 de sate stau pentru apărarea voastră. Ţiganii trebue să vă pregătească lancea pentru 12 creiţari, iar pentru 23 Octomvrie din fiecare casă să se prezinte la Blaj un om înarmat. Celui ce va merge numai cu bâta i se va sparge capul. Acolo se dau şi arme de foc".[1] Ce rost avea îndemnul lui Bătrâneanu, ca pentru 23 Octomvrie să se prezinte la Blaj din fiecare casă câte un om înarmat? Această zi va fi fost hotărîtă pentru începerea revoluţiei, dar precipitarea evenimentelor, au grăbit izbucnirea ei. In prima jumătate a lunei Octomvrie, cam în acelaş timp, au început mişcările revoluţionare în toate părţile Transilvaniei, ca apoi prin proclamaţia comitetului naţional din 8/20 Octomvrie, ca să fie declarată oficial.

După înflăcărata cuvântare a lui Bătrâneanu, poporul a pornit mai departe şi, ajungând în faţa casei subprefectului Sigismund

---

[1]) Jakab E. *o. c.*, p. 375—376.

întzedi, a tras focuri de arme, aclamând libertatea neamului românesc.

De aici Bătrâneanu cu ceata lui de oameni, la care se vor fi adăogat alții mereu pe unde trecea, a cutreerat întreaga regiune ținând cuvântări asemănătoare și îndemnând poporul la răscoală. Pentru ziua de Luni, 11 Octomvrie, convoacă poporul la o adunare mare în comuna Cătina. La această adunare era chemat poporul din 11 comune, astfel numărul celor prezenți era destul de impunător. Aici, Bătrâneanu îi îndemnă la călcarea legii, la tulburarea stării constituționale, luând jurământ poporului după „un formular ilegal“ — cum îl numește sentința — care va fi fost însă un formular alcătuit în ultima adunare dela Blaj. După adunare, a avut loc o consfătuire cu ceilalți tribuni și comandanții ai Românilor din aceste părți și mai ales cu tovarășul său de martiraj, Vasile Simonis.

Prinderea și executarea lui Bătrâneanu.

Dela Cătina, Bătrâneanu a fost dus cu o căruță de către preotul Ambrosie Turcu la Bărăi, unde pentru a doua zi, Marți 12 Octomvrie, convocase o adunare poporală ca

şi cea dela Cătina, pentru a îndemna poporul la revoltă şi a-i lua jurământ.[1] Dar pe când ţinea poporului adunat o cuvântare înflăcărată, soseşte la locul adunării un escadron de husari kossuthieni şi mai mulţi pedeştri, trimişi de către comitele Grigore Bethlen. La apariţia trupelor ungureşti, Bătrâneanu ştiind scopul venirii acestora, îndeamnă poporul la împotrivire. S'a încins o încăierare între soldaţii Unguri şi poporul Român, de pe urma căreia au rămas mai mulţi morţi şi răniţi. Numărul morţilor şi răniţilor de pe urma acestei încăierări, după Gazeta Transilvaniei din 4/16 Octomvrie ar fi fost de 23.

Dar Bătrâneanu, colegul său Simonis, care-şi avea sfera de activitate în cercul Vaida-Cămăraş cuprinzând 10 comune, unde îndemna poporul la revoltă, ordona fierarilor să facă lănci şi porunci să fie tăiat în bucăţi contabilul contelui Ioan Bethlen dacă va împiedeca pe fierari de a executa ordinul lui şi preotul Ambrosie Turcu, căruia singura vină ce i se putea aduce, era transportarea lui Bătrâneanu dela Cătina la Bărăi, fură prinşi şi escortaţi la Cluj.

---

[1]) Anexa Nr 1.

Despre adunarea dela Bărăi şi prinderea celor trei Români, Gazeta Transilvaniei din 18 Octomvrie, relatează următoarele: „Din Transilvania iar ne mai sosi o ştire sângeroasă. In satul Bărăi (comitatul Clujului) Românii se adunară armaţi, cu ce scop nu se ştie, cum se pare, spre a se deprinde; numărul lor se pune la 2000, ce noi nu prea credem. Comisarul Vay trimise asupră-le 200 pedeştri şi 50 husari. Oamenii fuseră provocaţi a se supune, cui iar nu aflăm. Se făcu lovire; opt Români rămaseră morţi, 15 răniţi; dintre soldaţi încă se răniră unii. Românii fuseră desarmaţi, iar pe tinerii: Baternai, Simonis şi pe altul al cărui nume nu-l aflarăm — va fi fost preotul Ambosie Turcu — îi duseseră legaţi la Cluj, cu mare triumf.[1])

Cele două zile, dela prindere până la executare, petrecute de condamnaţi la Cluj, le avem relatate de către parohul Nicolae Pop din Cluj-Mănăştur. Acesta ne spune că tinerii aduşi la Cluj, au fost maltrataţi şi târîţi prin noroiu de populaţia maghiară, „încât după Scriptură — spune parohul amintit —

---

[1]) *Gazeta Transilvaniei*, Braşov, 1848, 4/16 Oct. Nr. 81.

sărmanii n'aveau aspect nici frumuseţe". Au fost puşi în fiare şi legaţi la stâlp, în curtea casei comitatului, pentru a putea fi scuipaţi şi batjocoriţi de Maghiari, de Mercuri până Vineri. Joi seara a fost chemat preotul Nic. Pop, pentru a doua zi, ca să împărtăşească cu sf. cuminecătură pe doi condamnaţi la moarte. Prezentându-se la locul indicat, preotul n'a reuşit să înduplece pe Bătrâneanu să se pocăiască şi să-şi ierte duşmanii. Acesta la insistenţele lui, răspunde curajos şi hotărît: „N'am de ce să mă pocăiesc; eu cu faptele mele de tribun am voit numai să deştept şi să ridic poporul românesc; cu asta n'am făcut Ungurilor nici un rău; de aceea fapta lor faţă de mine nu li-o iert nici în lumea aceasta nici în cealaltă".[1]) Comitele Grigore Bethlen fiind de faţă, a spus că ar trebui silit să-şi mărturisească păcatele. Dar parohul Nic. Pop, neputându-l sili la aceasta, a fost înlocuit cu parohul Vlăduţiu din Topa, chemat în Cluj ca cooperator.

In ziua de 3/15 Octomvrie, într'o căruţă de execuţie, fu dus Bătrâneanu însoţit de

1) Gh. Bariţiu, *o. c.*, p. 269.

parohul Vlăduţiu, iar într'o altă căruţă, Simonis, însoţit de parohul Nicolae Pop. Locul execuţiei a fost ales lângă Someşeni, iar modul ei, spânzurătoarea prin ştreang.

Ajuns la locul execuţiei, Bătrâneanu plin de curaj a strigat: Să trăiască Românul, piară Ungurul, vorbe ce nu putură fi auzite de public din cauza tobelor cari începuseră a bate.

La această scenă înfiorătoare, Românii din Someşeni şi jur, aşteptau într'o tăcere de mormânt, pe o colină din apropiere, neamestecându-se cu gloata Ungurilor din Cluj, cari temându-se de o răzbunare a acestora, îi ameninţau necontenit cu pumnii ridicaţi. După executare, Românii se depărtară petrecuţi de fluierăturile Ungurilor.[1])

Trupurile acestor mucenici au fost înmormântate în imediată apropiere de locul execuţiei. Dl Ştefan Meteş, directorul Arhivelor Statului din Cluj, asistând la comunicarea acestei lucrări, ne-a spus că şi azi se vede locul unde zac trupurile acestor doi eroi. Ei ar fi în imediata apropiere a căii ferate, unde aceasta trece pe sub un mic

[1]) Ibidem, p. 270.

tunel, la capătul dinspre Cluj a comunei Someşeni, unde, la dreapta drumului principal, se vede o ridicătură de pământ, care ar ascunde trupurile celor doi martiri. La mormântul acestor eroi s'a postat un moţ, la 1852 cu ocazia călătoriei împăratului dela Viena prin aceste părţi, ţinând în mână un drapel românesc şi strigând: să trăiască naţiunea română, fapt ce a revoltat din nou spiritele aprinse ale Maghiarilor. Pe acest loc de pioasă aducere aminte, vom căuta să ridicăm un mic monument pentru cei ce şi-au jertfit vieaţa pentru îmbunătăţirea soartei Românilor împilaţi.

Concluzia sentinţei de acuzare, relevă astfel vina lui Bătrâneanu, spre a-i justifica condamnarea: „Deci după însăşi mărturisirea acuzatului, după actele aflate la el şi conform dispoziţiilor cari sună împotriva lui, ca *instigator, răsvrătitor periculos care agită împotriva legilor ţării* şi împotriva autorităţilor ei constituţionale şi care *turbură liniştea publică* şi rău intenţionat căuta să aducă stare de nesiguranţă a persoanelor şi a bunurilor, aşa tribunalul revoluţionar trece în proces verbal că acuzatul Baternat, Bătrâ-

neanu alias Alexandru Chiorean, *acuzat de crime atât de multe și de grave*, să fie judecat la moarte prin spânzurătoare și hotărăște și ordonă fără drept de vreun apel, recurs ori atenuare: că această pedeapsă capitală să fie executată după ordonanța regulatoare a tribunalelor revoluționare, în timpul prescris și anume să moară ridicat cu frânghia legat de gât".[1])

Adevăratul motiv însă, care a adus moartea acestor tineri ca și a altor mulți Români din Transilvania, nu numai în timpul acestei revoluții ci și înainte și după aceea, a fost lupta acestora pentru drepturi politice pe seama Românilor. Acest lucru este recunoscut și de unii istorici Unguri ca Kövári, care spune că singura vină ce le-a adus moartea, a fost lupta pentru îmbunătățirea soartei poporului Român,[2]) cât și comitele suprem Paul Matskási, care întrebat de parohul Nic. Pop, despre vina celor condamnați, ca o imputare îi răspunde: „Ei au

[1]) Anexa Nr. 1.

[2]) Kövári L. *Erdély története 1848—49-ben*. Pesta, 1861, p. 90.

comis crima pe care o comiţi şi D-ta, căci şi D-ta voieşti ca *Românii să fie una cu Ungurii.* Eu le-am spus acestora, că prin aceasta răstoarnă patria în pericol, dar nu m'au ascultat".[1]) Fireşte, pentru Unguri pretenţiunile Românilor de a fi trataţi şi consideraţi şi ei ca oameni, erau crime. Vina lor n'a fost alta, după cum spune şi Gh. Bariţiu, decât aceea că „s'au mărturisit de Români şi au voit să existe ca Români".[2])

Dar sângele nevinovat al acestor martiri, care a udat pământul din jurul Clujului, nu s'a vărsat în zadar. Din sângele unui Antonius Magnus, sfârticat de nobili lângă mănăstirea din Cluj-Mănăştur la 1437, fiindcă luptase pentru îmbunătăţirea soartei ţăranilor; din cel al popii Laurenţiu, tras în ţeapă şi fript ca un purcel — cum se exprimă istoricul Şt. Katona[3]) din ordinul lui Ioan Zapolya, Voevodul Transilvaniei la Cluj, pentru aceeaşi vină; din sângele popii Mafteiu Tolan

---

1) Gh. Bariţiu, *o. c.*, p. 269.

2) Ibidem, p. 263.

3) Márki Sándor, *Dosa György*, Budapesta, 1913, p. 507.

şi a tovarăşilor săi, condamnaţi pentru aceeaşi vină la 1784; din sângele lui Bătrâneanu, Simonis, Turcu şi a altor 25 de Români, condamnaţi la Cluj, pentru aceeaşi vină la 1848; din sângele nevinovat al nenumărarilor Români arestaţi şi condamnaţi în acelaş loc în timpul războiului pentru întregirea neamului (16 arestaţi dela început, iar 615 morţi prin spitale ca prisonieri şi răniţi,[1]) a răsărit libertatea de care ne bucurăm azi, ca stăpâni ai acestor plaiuri clujene. Datorită jertfei acestora ne bucurăm de întrebuinţarea nestingherită a limbei materne şi de dreptul de a conduce instituţiile unde înainte eram numai toleraţi. De aceea e o datorie morală a acelora ce se îndeletnicesc cu cercetarea trecutului acestui neam, de a reînvia amintirea eroilor şi mucenicilor cari prin jertfa vieţii lor au deschis drum de biruinţă pentru libertatea şi naţionalitatea poporului român din Transilvania.

---

[1]) T. V. Păcăţianu. Jertfele Românilor din Ardeal... aduse în răsb. mondial, Sibiu, 1923, p. 22.

Anexa Nr. 1.[1])

Sentinţa tribunalului revoluţionar, al judeţului Cojocna, pronunţată la Cluj în 13 Octomvrie 1848, împotriva lui Alex. Bătrâneanu, Vasile Simonis şi Ambrosie Turcu.

Tribunalul revoluţionar a găsit, în baza interogatoriului blând cuprins în procesele verbale sus amintite, a depoziţiilor martorilor, a confruntărilor şi pe baza documentelor, că trebue să aducă sentinţa, după matură şi conştiincioasă cumpănire a cauzei şi a datelor, găseşte că: deoarece dintre cei acuzaţi Baternai sau Bătrâneanu, alias Chiorean Alexandru, care şi mai înainte, din cauza îndemnurilor sale la răscoală, după cum însuşi a recunoscut, a fost urmărit pentru a fi arestat şi din această cauză se ascunsese la Sibiu, nu numai că nu-şi părăsi această intenţie periculoasă, ci luând parte acum de

---

[1]) Dau în traducere românească această sentinţă, precum şi scrisoarea explicativă a bar. N. Vay, adresată episcopului Andrei Şaguna, pentru a putea fi înţelese şi de cei nu ştiu ungureşte. Acestea se află în vol. *Memorialul episc. Andrei baron de Şaguna*, scris de N. Papea, la p. 160—165.

curând la adunarea românească ilegală din Blaj, care după propria lui mărturisire a fost ţinută împotriva opririi şi fără permisiunea guvernului şi acolo în ciuda ordinei legale şi constituţionale şi a supunerii obligatorii către autorităţi, pentru instigarea la revoltă şi prin călcarea în picioare a oricărei înarmări legal garantate, dintre cele 5 prefecturi înfiinţate pentru înarmarea proprie, după propriile lui spuse, a fost numit ca prefect al prefecturii de pe Câmpie, care constă din peste 100 de sate şi în această calitate ilegală şi neconstituţională, nu numai că a activat, în mod nemai pomenit şi cu totul ilegal şi faţă de autorităţile legal constituite trecând puterea lui în absolută contradicţie cu legea aşa zisei prefecturi, o împărţi în tribunate, care în cea mai mare parte atârnau obligator de el, a numit tribuni ai poporului, prin aceştia numi căpitani şi subcăpitani, caporali şi decurioni, după localităţi, împărţind poporului proclamaţii incendiare contrare legii şi dând tribunilor instrucţiuni ilegale şi neadmise şi neîntărite niciodată şi nicăire de vreo autoritate conformă legii, precum emiţând şi proclamaţii prin care asmuţa po-

porul român atât de blajin şi de paşnic şi cu toate drepturile constituţionale, îl îndemna la ostilitate, duşmănie şi la ură naţională, îl amăgi cu ajutorul Românilor grăniţeri şi prin mase înarmate îl aţâţă; dispoziţie care depăşea cercul de competinţă al dregătorilor (funcţionarilor) legali şi în materie personală (individuală), prin care incendia populaţia românească neştiutoare împotriva Uniunii Transilvaniei cu patria maghiară, care a fost proclamată de organele constituţionale cu consimţământul Maiestăţii Sale Regelui şi care a fost înfăptuită, precum şi împotriva întinderii autorităţii legale a ministerului maghiar asupra Transilvaniei, îl aţâţa la nesupunere şi lucra în toate chipurile la înarmarea separată a Românilor; neţinând seamă de autorităţile legale pe sine însuşi se mărturisi nu numai a fi membrul comitetului permanent românesc dela Sibiu, care comitet însuşi e împotriva legii, ci şi activă ca atare prin iscălirea actelor care o dovedesc, convocă poporul din 11 comune la o adunare absolut neautorizată pentru Lunia trecută la localitatea Cătina în partea de jos a judeţului; în această adunare îi îndemnă la căl-

carea legii, la tulburarea stării constituţionale, ba chiar luă, după un formular ilegal, jurământ poporului înşelat mişeleşte şi amăgit; cu tovarăşii lui aţâţători, prin autoritatea ce şi-o arogă fără drept, avu consfătuiri oficiale pentru tulburarea spiritului public şi astfel făcu totul ca teritoriul nordic al acestui judeţ, ca Câmpenii să ajungă la starea nenorocită; după cum o mărturisesc I-ul, al II-lea şi al III-lea martor, acolo a fost întreruptă exercitarea oricărei autorităţi constituţionale şi orice ordine, nesupunerea a ajuns la culme la populaţia românească şi era aproape să ducă la revoltă funestă, persoanele şi bunurile au fost împinse într'o stare de pericol iminent.

In mijlocul acestei activităţi atât de periculoase, în sfârşit acum în Marţia trecută, acuzatul aşezându-se în acest judeţ în localitatea numită Bărăi, ca acolo a doua zi să se întâlnească cu complicele lui, de asemenea acuzatul Vasile Simonis şi ca să ţină acolo — poporului adunat din mai multe comune — o adunare (revoluţionară) incendiatoare ca cea din Cătina şi tot astfel să ia dela popor jurământul; după ce apăru la Bărăi forţa

armată trimisă acolo, prinzându-l în stare de criminal răzvrătitor, în loc să se astâmpere şi să-şi vină în fire, a îndemnat poporul la împotrivire răzvrătită, el în mod criminal trase în ei, în urma cărui fapt a putut fi prins numai prin moartea unor victime dintre populaţia înarmată.

Deci după însăşi mărturisirea acuzatului, după actele aflate la el şi conform depoziţiilor care sună împotriva lui, ca instigator, răzvrătitor periculos, care agita împotriva legilor ţării şi împotriva autorităţilor ei constituţionale şi care tulbura liniştea publică şi rău intenţionat căuta să aducă starea de nesiguranţă a persoanelor şi bunurilor, aşa tribunalul revoluţionar trece în proces verbal că acuzatul Baternai, Bătrâneanu alias Chiorean Alexandru acuzat de crime atât de multe şi de grave, să fie judecat la moarte prin spânzurătoare şi hotăreşte şi ordonă fără drept de vreun apel, recurs ori atenuare că această pedeapsă capitală să fie executată după ordonanţa regulatoare a tribunalelor revoluţionare în timpul prescris şi anume să moară ridicat cu frânghia legată la gât.

In ceea ce priveşte pe acuzatul Simonis Vasile, după cum şi acesta a recunoscut că a desfăşurat o activitate revoluţionară în aceeaşi calitate de tribun şi a căutat să tulbure liniştea şi ordinea publică, a luat parte activă la aceste fapte cu toată silinţa şi în localităţile ce erau în cercul aşa zisului său tribunat a căutat în tot chipul să le înarmeze şi să le răscoale, ba chiar pentru cazul că în Vaida-Cămăraş contabilul contelui Ioan Bethlen cel bătrân, ar împiedeca pe fierarii din localitate în fabricarea armelor, după propria lui scrisoare, arătată în faţa tribunalului şi recunoscută de el ca autentică, împotriva legilor dumnezeeşti şi omeneşti, într'un fel revoltător, porunci aspru ca tribun al poporului din zece sate, ca sătenii să-l taie în bucăţi pe contabil şi să-l pună grămadă, aşa după cum însuşi recunoscu în confruntarea văzută mai jos, ordonă ca sătenii din acele localităţi să oblige pe fierarii de acolo că pentru anumită plată smulsă (cu forţa) să facă lănci şi de nu vor voi să-i aşeze pe cuptor, Românul să sufle (în foc). In sfârşit convocând satele din tribunatul său la adunarea ilegală din Bărăi, pe când în

Miercurea trecută ținea această adunare împreună cu Baternai, a fost prins împreună cu complicele sus amintit, în acelaș timp, cu ocazia aceleiași împrejurări funeste, în provocarea căreia ei poartă vina.

Fiind evidente și în deobște cunoscute crimele acestui acuzat, de tulburare a liniștei și a ordinei publice, de instigare pentru răsturnarea ordinei și siguranței persoanelor și bunurilor în contra legilor în vigoare și pe acest acuzat îl condamnăm la pedeapsa cu moartea prin spânzurătoare în acelaşi fel cum ne-am pronunțat și pentru acuzatul complice Baternai Alexandru.

In fine în ceea ce privește pe al treilea acuzat Ambrosie Turcu, fiindcă asupra acestuia nu se pot susține, ca nedovedite acuzele mai sus pomenite, de instigare și de tulburare a ordinei publice, ba din contră și în Bărăi, după cum au mărturisit martorii IV-V-VI-VII și au probat că n'a fost decât cărăușul care l-a dus pe Alexandru Baternai din Cătina la Bărăi, din acest motiv și în lipsă de alte dovezi, e achitat de tribunalul revoluționar; cauza lui se va transpune în vederea unei cercetări juridice mai

amănunţite, pe calea procedeului juridic obişnuit.

Şi ca această sentinţă să fie executată întocmai, conform celor scrise aici, se stabileşte din nou că cu datoria executării este însărcinat sub-prefectul districtului de jos.

Anexa Nr. 2.

Scrisoarea bar. N. Vay, din 7/19 Octomvrie 1848, adresată episcopului Andrei Şaguna, cu privire la sentinţa dată de tribunalul revoluţionar asupra lui Alex. Bătrâneanu, Vasile Simonis şi Ambrosie Turcu.

Domnului episcop neunit Andrei Şaguna.

Trimit un exemplar al sentinţei tribunalului revoluţionar, adusă şi executată, în ziua de 13 l. c. asupra lui Alexandru Baternai sau Bătrâneanu alias Chiorean Alexandru şi asupra lui Simonis Vasile şi Turcu Ambrosie.

Din această sentinţă şi din multe alte acte cari au trecut deja pe la tribunal şi pe care toate le am în mână, se vede clar că în adunarea cea mai apropiată dela Blaj, care s'a ţinut fără aprobarea guvernului, ba chiar împotriva voinţei acestuia şi care nici

n'a fost condusă legal şi care s'a întrunit la inițiativa unor instigatori destul de cunoscuți şi până acum, ca neamul român să fie înarmat şi s'a făcut mai mult în urma unei conspirațiuni decât în urma unei hotărîri, că în Transilvania s'au format cinci prefecturi şi s'au numit cinci prefecți, sub jurisdicția cărora au fost supuse o sută ba chiar mai multe sate, cu astfel de ordin ca să stimuleze înarmările pretutindeni, prefecții au împărțit satele de sub conducerea lor în tribunate, au aşezat tribuni, a căror obligație era să numească în fiecare comună căpitani, sub-căpitani şi caporali, cari să numească decurioni, dintre cari funcționari, numele celor din categorii superioare sunt cunoscute.

Mai departe se ştie clar că ținta supremă a acestor funcționari, în baza ordinelor primite, este a determina poporul neştiutor, să nu se supună ministerului maghiar, să nu primească unirea, să nu asculte de funcționarii județeni, ci numai de funcționarii români aşezați de curând şi pe mai departe să răspândească acea veste că Ungurii s'au rupt de către Rege, că deci Românii să țină laolaltă, să nu mai asculte de Unguri pe cari

îi întrec cu mult ca număr, de soldaţii acestora să nu se teamă, căci vor fi ajutaţi de soldaţii Regelui; au fost şi cazuri de acelea că tribunii s'au numit în mod făţiş primpretori şi în plasa primpretorului legal distribuiau ordine contrare; a fost exemplu că un astfel de prefect şi-a câştigat atâta autoritate încât proprietarul de pământ a reuşit să obţină dela curialiştii lui reînceperea lucrului numai după ce a adresat cerere în scris acestuia; aceşti funcţionari voiau să facă pe Români să creadă, că vor fi de acum înainte ofiţeri dintre Români şi Românii ajungând deasupra, Ungurii (vor fi) asupriţi şi să-i convingă că tot ce acum este al Ungurilor, vor fi toate ale Românilor; aceste încurajări, amăgiri şi-au produs efectul; din partea autorităţilor îmi vin ştiri că Românii au refuzat funcţionarilor judeţeni orice ascultare şi supunere, au început să atace persoane şi averi şi au silit guvernul să folosească forţa armată contra nesupuşilor; ultimele ştiri afirmă că au început să fie la ordinea zilei şi fapte îngrozitoare, ca jafuri, ucideri.

Din cele spuse până aci va vedea Măria Sa, Prea Sfinţitul Domn Episcop, că scopul

acestei conspirații răspândite între Români în întreagă țara, nu este decât tuburarea patriei; a opri aceasta este datoria fiecărui cetățean și în special e datoria supremă a guvernului. Eu simțindu-mi datoria, din această încredințare a mea, m'am hotărît ferm să restabilesc cu toate mijloacele ordinea și liniștea tulburată de Români și să folosesc toate mijloacele ce-mi stau la îndemână și pe cari le voiu socoti potrivite pentru ajungerea scopului și în această (direcțiune) voiu lua măsuri atât către autoritățile civile cât și către comandamentul militar suprem. Dar fiindcă sunt convins că cea mai mare parte din neamul românesc neștiutor s'a abătut dela drumul drept, numai în urma amăgirilor periculoase și a instigațiilor rău voitoare și nu mă îndoiesc de faptul că dacă va fi încunoștințat în mod clar, că prin această rătăcire aduce pericol nu numai asupra patriei ci și asupra neamului românesc, se va îndrepta, numai să le vorbească un om, al cărui cuvânt se bucură de încredere (și cinste) și cred că nu le vorbește din interese proprii ci numai pentru fericirea patriei și a neamului românesc.

Tot pentru aceea, în urma acelora ce se cuprindeau în circulara mea din 12 Iulie sub Nr. 1343 adresată Măriei Tale, neintrând de astă dată în des amintirea acelora cari au fost aduse de Măria Ta, în răspunsul din 14 Iulie, pe lângă neascultarea somaţiunei mele, vă rog din nou să nu vă simţiţi împovărat de a adresa o pastorală potrivită poporului român şi în aceasta să-i îndemnaţi în mod părintesc, să se grăbească să revină la ordine şi supunere, să se străduiască spre binele regelui şi al patriei şi să părăsească sfaturile blestemate ale instigatorilor, căci e peste putinţă să se guverneze fără ordine şi ascultare, căci lipsa de copii într'o societate e cel mai mare pericol, această proclamaţie o poate stiliza Măria Ta, dacă Vă place, ca aceasta s'o eliberăm sub numele noastre (ale amândurora) în care scop bine înţeles că înainte de a fi tipărită să fie cetită din partea mea şi după aceea ar fi subscrisă. Cerândn-Vă răspunsul urgent. Cluj, la 17 Octomvrie 1848.

B. Vay Nicolae m. p.

Cuprinsul:

Datorințele bunului român.

I. Ce este Asociațiunea „Astra"?

E cea mai mare și cea mai veche societate românească din Ardeal, pentru răspândirea culturii în sânul poporului român.

II. Ce a făcut și va face Asociațiunea?

1. A ajutat în timpuri grele, cu *burse*, tinerii români la învățătură de carte și de meserii. — 2. A înființat o *bibliotecă centrală* în Sibiu. — 3. A înființat un *Muzeu* minunat, cuprinzând mai ales lucruri făcute de harnicele țărance române, dar și alte celea. — 4. A ținut zeci de mii de *conferențe* poporale la sate și la orașe. — 5 A înființat *cursuri pentru analfabeți* (neștiutori de carte). — 6. A înființat *bănci poporale și cooperative*. — 7. A tipărit, în zeci și zeci de mii de exemplare, *cărți de învățătură și petrecere pentru popor*. — 8. Tipărește revista *„Transilvania"*. — 9. A înființat *despărțăminte, cercuri culturale, biblioteci poporale* la sate. — 10. A ajutat construirea de *Case naționale*. — 11. Ajută tipărirea unei biblioteci pentru cărturarii cu școală mai mare (de către Secțiile „Astrei" din Cluj).

III. Ce trebue să facă orice Român bun?

1. Să se *înscrie membru* la Asociațiune (membru fondator 1000 Lei, membru pe vieață 500 Lei, membrii activi 50 Lei). — 2. Cărturarii cu știință de carte mai multă să aboneze revista „Transilvania" și să cumpere cărțile tipărite de Secțiile „Astrei". Aceștia, și apoi lumea dela sate *să cumpere* broșurile din Biblioteca poporală a „Asociațiunii" (fiecare coală de tipar de 16 pag. 1 Leu, 50 coale cu 800 pag. 50 Lei)

Să iubiți Asociațiunea „Astra“ — cetitori români ai acestei cărțulii!

Dacă iubiți Asociațiunea aceasta, să știți că lucrați pentru propășirea noastră, a tuturora!

„Astra“ vrea o țărănime sănătoasă, deșteaptă, vrednică, cu gospodării înfloritoare, cu încrederea într'un viitor strălucit.

Calea „Astrei“ duce spre mântuire!

Ultimele numere ale „Bibliotecii poporale“ sunt următoarele:

Nr. 246. *Fire de nalbă,* povestiri, de *Sabin G. Truția.*

Nr. 247. *Poezii patriotice.* Culegere alcătuită de *Ion Breazu* și *Ion Chinezu.*

Nr. 248. *Din vieața sfinților.* Vieața celui dintre sfinți părinți a părintelui nostru Ioan Gură de aur, patriarhul Constantinopolului.

Nr. 249. *Creangă Ion.* „Soacra cu trei nurori“, „Dănilă Prepeleac“, „Capra cu trei iezi“.

Nr. 250. *Povestiri* de *Ioan Pop-Reteganul,* cu o prefață de *Octavian Goga.*

Nr. 251. *Calendarul pentru popor al Asociațiunii,* pe anul 1939, întocmit de *Horia Petra-Petrescu.*

Nr. 252—253. *Despre cărțile funduare și intabulări* de *Dr. Valer Moldovan,* adaptată legilor în vigoare, de *Dr. Salvator Jurca.*

Nr. 254—255. *Cultura pomilor,* după clima, poziția și solul grădinei, de *Ieronim Mardan.*